

รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

อรุณรุ่ง ปรภาพลิษฐ์^{1*} ทิวัตต์ มณีโชติ² สายฤดี วรกิจโกศาทร³ และวิรัตน์ คำศรีจันทร์⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาแนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน 2. ศึกษาบริบทของชุมชนที่เกี่ยวกับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน 3. พัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และ 4. ศึกษาผลการใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์สาระจากเอกสาร ตำรา บทความและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และการศึกษาวิจัยภาคสนาม วิเคราะห์สาระจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตปรากฏการณ์ในชุมชน และการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นตัวเลข และสถิติ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน และตัวแทนชาวบ้านในชุมชน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมาไม่น้อยกว่า 6 เดือน นับจากวันที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ จำนวน 254 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสำรวจชุมชน แบบวัดเจตคติ

ผลการวิจัย มีดังนี้ สภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 การไม่กระทำสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ส่วนรวมขึ้นในชุมชน ลักษณะที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน ลักษณะที่ 3 การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน เมื่อพิจารณาความเป็นระบบและความเหมาะสมของรูปแบบ พบว่า ทุกประเด็น มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน หลังการทดลองใช้รูปแบบ ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้น และภาพรวมการใช้รูปแบบ มีความเหมาะสมระดับมาก ผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อรูปแบบ ในระดับมากที่สุด เมื่อวัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับจิตสำนึกในระดับค่อนข้างมากขึ้นไป สูงถึงร้อยละ 83.7 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ คือ ร้อยละ 80 ถือว่ารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : จิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน รูปแบบการสร้างจิตสำนึก ชุมชน

^{1*} นักศึกษาปริญญาเอก สาขาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Email : boonarun@hotmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำวิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

³ รองศาสตราจารย์ ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสถาบันสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

Model for the Building of Consciousness for Community Development

**Arunrung Paphaphasid^{1*} Tiwat Maneechote² Sairudee Vorakitphokathon³
and Wirat Khamsirchan⁴**

Abstract

The purposes of this research were to (1) study the theoretical concepts of raising consciousness in community development, (2) study the community background relating to raising consciousness in community development, (3) develop a model for raising consciousness in community development, and (4) identify the effectiveness of the model. This research incorporated mixed methods, i.e. the qualitative method which included documentary research concerning raising consciousness models for community development, and field trips, focus group discussions, interviews, in-depth interviews, observations; and the qualitative method which involved a statistical analysis such as percentage, mean, and standard deviation. The sample group was composed of 20 community leaders who were derived from a purposive sampling and 254 people who had lived in the community for at least 6 months before the data collection. The research instruments were a model for raising consciousness in community development, interviews, a questionnaire, survey questions, and an attitude test. The findings revealed as follows: Consciousness in community development was divided into three kinds, namely (1) not causing any community problems, participating in community developing activities, (3) sharing. In consideration of the system and appropriateness of the model, it was clear that all aspects of the model were deemed to appropriate and it could be put into practice. After the implementation, the community had a higher consciousness. The overall appropriateness of the model implementation was found at a high level. The community leaders showed satisfaction with the model implementation at a highest level. The measurement of the consciousness of the community suggested a higher consciousness by 83.7 percent, which was above the criterion set by the researcher, 80 percent. Therefore, it was concluded that the model developed by the researcher proved effective.

Keywords : Consciousness for community development, Model for the building of consciousness, Community

^{1*} Ph.D. Candidate Education for Locality Development Program, Phranakorn Rajabhat University
Email : boonarun@hotmail.com

² Assistant Professor , College of Education, Phranakorn Rajabhat University

³ Associate Professor , Institute of Population and Social Research, Mahidol University

⁴ Assistant Professor, ASEAN Institute for Health, Mahidol University

บทนำ

การพัฒนาชุมชน ถือได้ว่าเป็นงานพัฒนา คนให้พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นในชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน และต้องใช้ศิลปะในการทำงานเพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วมกับประชาชน ให้สอดคล้องและเกื้อหนุนตามแนวทางปฏิบัติของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 - 2507) จนถึงปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ซึ่งแต่ละแผนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน แต่การพัฒนาชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรสาเหตุสำคัญ คือ ชาวบ้านในชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งแสดงออกในหลายลักษณะ คือ การขาดการร่วมมือร่วมใจ ขาดความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นเจ้าของในกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง ขาดการริเริ่มและการพึ่งตนเองในการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การสร้างการรับรู้หรือเสริมสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในเรื่องเกี่ยวกับส่วนร่วมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมไทยปัจจุบันจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง (ประเวศ, 2541) ฉะนั้น การพัฒนา “คน” ซึ่งรวมถึงการพัฒนาจิตสำนึกที่มีต่อส่วนรวมของคน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องมีการศึกษาวิเคราะห์โดยละเอียด และกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศอย่างเร่งด่วน (พระธรรมปิฎก, 2542)

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน ประกอบกับการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วม สามารถนำมาประยุกต์ใช้พัฒนาระบบความคิดเพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน พัฒนาการ

นักวิชาการ และชาวบ้านในชุมชน ซึ่งการพัฒนา ระบบความคิดและจิตสำนึกของชาวบ้านนั้น นับเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาทั้งในระดับชุมชน และระดับประเทศ อันเป็นเหตุผลทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ตามหลักการ และกระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนและ/หรือผู้เกี่ยวข้องสามารถนำปฏิบัติได้จริง

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างและพัฒนารูปแบบสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบนั้น มีขั้นตอนในการดำเนินงานแตกต่างกันไป แต่โดยทั่วไปแล้วอาจจะแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ 1) การสร้างรูปแบบ 2) ทดสอบหรือการหาความตรงของรูปแบบ และปรับปรุงแบบก่อนนำไปใช้จริง 3) การประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้นๆ

จิตสำนึก (Consciousness) หมายถึง ความตระหนักในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง คือตระหนักว่า สิ่งนั้น หรือปรากฏการณ์นั้น คืออะไร มีความหมายอย่างไร และที่สำคัญ ตนควรมีท่าทีหรือพฤติกรรมอย่างไรต่อ

สิ่งนั้น ในความหมายที่คนทั่วไปเข้าใจ จิตสำนึกคือ ความตระหนักในทางบวกไม่ใช่ทางลบ การที่บุคคลมี จิตสำนึกต่อสิ่งใด หมายความว่าเขามีความตระหนัก ในด้านบวกต่อสิ่งนั้น เช่น จิตสำนึกต่อชุมชน คือ ความตระหนักในสิ่งที่พึงกระทำในฐานะสมาชิกของ ชุมชน เป็นต้น (ชาย และคณะ, 2543)

แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนา ชุมชน ต้องยึดวัฒนธรรมชุมชน 6 ประการ ดังนี้ ประการแรก ต้องเน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม การรวม มือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อคงความเป็นชุมชน เอาไว้ มิใช่การพัฒนาแบบเน้นปัจเจกชนนิยมที่คำนึง ถึงแต่การต่อสู้ แข่งขัน และทำลายล้างกันอย่าง พัฒนากระแสหลัก ประการที่สอง ต้องเน้นการสร้าง จิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น ด้วยการกลับไปเน้น เรื่องของประสบการณ์ร่วม เช่น ประวัติศาสตร์ หมู่บ้าน วัฒนธรรมหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรัก ความ ภาคภูมิใจ และหวงแหนในวัฒนธรรมของตน เมื่อมี จิตสำนึกทางวัฒนธรรม เอกลักษณะ ความเป็นตัวของ ตัวเอง และการเคารพในตัวเองก็เกิดขึ้น ประการที่สาม ต้องมีกระบวนการผลิตซ้ำหรือตอกย้ำจิตสำนึกแบบ ชุมชนนี้ ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการในเมือง นักพัฒนา คนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน เพื่อสืบทอด จิตสำนึกของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป ประการที่สี่ ต้องมีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันของชาวบ้าน ในรูปของการจัดการองค์กร เช่น สหกรณ์ สมาพันธ์ เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อ ต่อรองกับสถาบัน ภายนอกชุมชน ประการที่ห้า ต้องมีการประสานงาน ทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และ ระหว่างหมู่บ้านกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมและต่าง สังคม เพื่อสร้างเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนและ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ประการที่หก ชุมชนจะต้องมี ความสัมพันธ์ และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ต้องดูแล รักษามิใช่ทำลายล้างธรรมชาติอย่างการพัฒนา

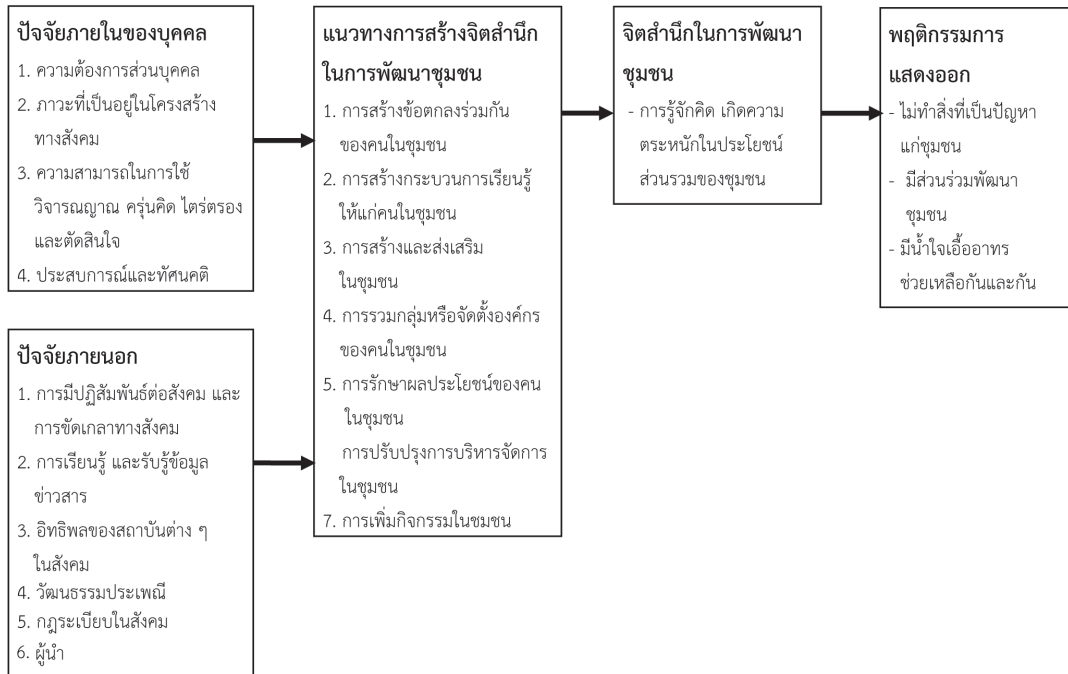
กระแสหลัก เพราะธรรมชาติจะช่วยคงความสามารถ ในการพึ่งพาตนเองของชุมชนไว้ได้ (ฉัตรทิพย์, 2529)

แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน ตั้งอยู่ บนพื้นฐานของปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ให้คนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเป็นผู้ริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น แนวความคิดใน การพัฒนาชุมชนทั้ง 10 ประการ ที่กล่าวมาแล้วสรุป ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน
ที่มา : สนธยา พงศรี. 2548 : 47

จากการทบทวนวรรณกรรมและศึกษาเอกสารงานวิจัย ผู้วิจัยสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อนำไปสู่การวิจัยพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการสร้างจิตสำนึก มีการดำเนินงาน 2 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาจากเอกสาร ได้แก่ ตำรา หนังสือ งานวิจัย และบทความ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ และทำการสรุปโดยใช้วิธีการอุปมานแบบเบคอนเนียน (Baconian) (นิภา, 2549) ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูล หรือศึกษารายละเอียดของข้อมูล เพื่อสรุปเป็นความรู้ใหม่

ขั้นที่ 2 การวิจัยภาคสนาม มีรายละเอียด ดังนี้

1. สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำและตัวแทนชุมชน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง ผู้ใหญ่บ้าน รองผู้ใหญ่บ้าน ประธานศูนย์เฝ้าทอดชุมชนบ้านมอญ ประธานชุมชนบ้านมอญ และประธานคุ้ม 13 คุ้ม เกี่ยวกับพฤติกรรมและจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

2. วิธีการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ไม่กำหนดเวลาในการสัมภาษณ์ มุ่งเน้นการค้นหาคำตอบตามประเด็นที่กำหนดและในการสัมภาษณ์มีผู้ช่วยวิจัย 1 คน เพื่อ

ช่วยบันทึกเสียงและจดประเด็น

3. การจัดสนทนากลุ่มตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 13 คน ได้แก่ ตัวแทนชาวบ้านคุ้มละ 1 คน เป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในสภาพของชุมชนเป็นอย่างดี

4. วิธีการจัดสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีผู้ช่วยนักวิจัย 4 คน เป็นผู้บันทึกเสียง ช่วยจดบันทึก และอำนวยความสะดวกในการดำเนินการ ใช้เวลาดำเนินการ 2 ชั่วโมง คือ ตั้งแต่เวลา 10.00 – 12.00 น.

5. ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมีดังนี้

5.1 สาเหตุของการเข้าร่วม ไม่เข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน

5.2 ขั้นตอนการเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน

5.3 ความเข้าใจและความคาดหวังต่อการพัฒนาชุมชน

5.4 ความรู้สึกเป็นเจ้าของงานพัฒนาชุมชน

5.5 ผลได้ ผลเสีย ผลกระทบจากการเข้าร่วมงานพัฒนาชุมชน

5.6 สภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

5.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

5.8 แนวทางในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มีการดำเนินงาน 3 ชั้น

ชั้นที่ 1 ยกร่างรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ดำเนินการ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปสาระสำคัญจากการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1

2. กำหนดโครงสร้าง และส่วนประกอบของรูปแบบ โดยใช้ส่วนประกอบสำคัญของหลักสูตรทั่วไปเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของรูปแบบและเพิ่มเติมส่วนประกอบที่จำเป็นและเงื่อนไขที่สำคัญ ที่มีผลต่อการใช้รูปแบบ ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่ จุดหมาย ความจำเป็น และความสำคัญ หลักการ เงื่อนไขการใช้โครงสร้างและเนื้อหา สื่อ การวัดผล แผนการ ดำเนินกิจกรรม วิธีและเกณฑ์การประเมินผล คู่มือและข้อเสนอแนะการใช้รูปแบบ

3. กำหนดรายละเอียดของรูปแบบโดยยึดจุดหมาย หลักการของรูปแบบและเงื่อนไขทั่วไปของชุมชน เป็นหลักในการกำหนด ส่วนขั้นตอนการใช้รูปแบบได้ให้ข้อเสนอแนะ วิธีการใช้ที่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้และวิถีชีวิตของชาวบ้านเพิ่มเติม

4. กำหนดกิจกรรม และการสร้างสื่อวัสดุอุปกรณ์ประกอบรูปแบบ โดยกำหนด ตามความต้องการของชุมชน จากการประชุมหารือ และวิเคราะห์แผนการจัดกิจกรรมของชุมชน โดยยึดผู้ใช้รูปแบบเป็นหลัก

5. สร้างเครื่องมือวัดประสิทธิผลของรูปแบบ ได้แก่ แบบวัดความรู้และเจตคติในการพัฒนาชุมชน แบบสอบถามความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อรูปแบบ และแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมที่สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

การตรวจสอบแบบวัด ผู้วิจัยได้นำแบบวัดทุกฉบับให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ และนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษา ผลปรากฏว่ากลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของ

แบบวัดดังกล่าว นอกจากการวัดประสิทธิภาพของรูปแบบโดยใช้เครื่องมือข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม บันทึกเหตุการณ์ สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องตลอดการทดลองใช้รูปแบบด้วย

ขั้นที่ 2 การพิจารณาความเป็นระบบและความเหมาะสมของรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการจัดประชุมสัมมนาเพื่อพิจารณาความเป็นระบบและความเหมาะสมของรูปแบบ ฯ ใช้เวลา 1 วัน โดยผู้เข้าร่วมการสัมมนาเป็นบุคคลจากส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ดังนี้

1. ภาคนโยบาย ได้แก่ ปลัด และรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน และการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน จำนวน 2 คน

2. ภาควิชาการ ได้แก่ นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ 2 คน

3. ภาคปฏิบัติระดับนำ ได้แก่ พัฒนาการชุมชน 1 คน ผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน รองผู้ใหญ่บ้าน ประธานศูนย์โอทอป ประธานชุมชน ตัวแทนหัวหน้าคุ้ม 13 คุ้ม จำนวน 7 คน รวม 11 คน

4. กลุ่มคนที่จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติในชุมชน ได้แก่ ตัวแทนชาวบ้านในชุมชน จำนวน 5 คน

ในการสัมมนาได้กำหนดประเด็นเพื่อพิจารณา ดังนี้

4.1 ความเป็นระบบ ความเป็นไปได้ของรูปแบบการสร้างจิตสำนึก

4.2 การประเมินผลการสร้างจิตสำนึก

4.3 ปัจจัยที่จำเป็นต่อการใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึก

4.4 ปัญหา อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นเนื่องจากการใช้รูปแบบดังกล่าวและแนวทางแก้ไข

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นโครงสร้างที่ได้กำหนดไว้

ขั้นที่ 3 การปรับปรุงรูปแบบก่อนการทดลองใช้ปรับปรุงรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน โดยการใช้ข้อสรุป ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ จากการสัมมนาในขั้นที่ 2

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ดำเนินการ 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

1. นำรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนไปทดลองใช้ กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชน ดำเนินการดังนี้

1.1 การจัดเตรียมการทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

1.1.1 จัดเตรียมเอกสาร วัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นส่วนประกอบของรูปแบบและจัดทำแผนการทดลองโดยละเอียด

1.1.2 ติดต่อประสานงานและขออนุญาตเป็นขั้นตอน เพื่อขอทดลองใช้รูปแบบฯ และชี้แจงรายละเอียดให้ผู้นำชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบตามสายงานทราบ

1.2 การเลือกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อร่วมการทดลองใช้รูปแบบฯ ได้แก่ กลุ่มผู้นำและตัวแทนชุมชน 10 คน กลุ่มตัวแทนชาวบ้าน 30 คน

1.3 ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ตามแผนการดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแต่ละกิจกรรมตามคู่มือการดำเนินการตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

ขั้นที่ 2 วัดระดับการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยวัดระดับการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของชาวบ้าน โดยใช้แบบสอบถามพฤติกรรมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างชาวบ้านในชุมชน จำนวน 254 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่สะท้อนถึงการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ซึ่งตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 4 การสรุป ประเมินผล ปรับปรุงรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

นำข้อมูลจากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 3 มาสรุป ประเมินผล และปรับปรุงรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่าสภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี 3 ลักษณะ 16 พฤติกรรม คือ ลักษณะที่ 1 การไม่กระทำการสิ่งก่อให้เกิดปัญหาแก่ส่วนรวมขึ้นในชุมชน มี 5 พฤติกรรม ได้แก่ 1. การเคารพระเบียบกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม 2. การไม่กระทำความผิดรบกวนรำคาญแก่ผู้อื่น 3. การรักษาสาธารณสุขสมบัติ 4. การรักษาความมีระเบียบเรียบร้อย 5. การรักษาความสะอาดและความสวยงาม ลักษณะที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน มี 7 พฤติกรรม ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การวางแผนปฏิบัติและติดตามผล 2. การให้ความร่วมมือและสนับสนุน

องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน

3. การร่วมกิจกรรมทางการเมือง การปกครอง 4. การร่วมกันป้องกัน ดูแล ไม่ให้มีสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเกิดขึ้น 5. การร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญา 6. การสร้างกระบวน การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 7. การร่วมกันรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข ลักษณะที่ 3 การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน มี 4 พฤติกรรม ได้แก่ 1. การเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส 2. การเสียสละและอาสาสมัครเพื่อส่วนรวม 3. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน 4. การรวมกลุ่มและร่วมกันดูแลปกป้องผลประโยชน์และแก้ไขปัญหาของส่วนรวม

นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี 2 ปัจจัย 11 ด้าน แนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 8 แนวทาง เทคนิควิธีการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน 6 เทคนิควิธี และกิจกรรมที่สอดคล้องกับแนวทางและเทคนิควิธี มีจำนวน 17 กิจกรรม

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของรูปแบบ ผู้วิจัยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 มาयर่างรูปแบบ แล้วนำรูปแบบไปตรวจสอบความเหมาะสม และหาประสิทธิภาพ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบ ดังภาพที่ 3 เพื่อนำไปทดลองใช้ต่อไป

นอกจากนี้ เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน และสามารถนำไปใช้สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างและส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้นำชุมชนนำไปใช้พัฒนาคนในชุมชนให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ตนอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้น

2. หลักการ การทำกิจกรรมพัฒนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาจิตสำนึกนั้น จะต้องเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชน และในการดำเนินกิจกรรมจะต้องให้ชาวบ้านมีบทบาทเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

3. เงื่อนไขการใช้ ชุมชนที่จะใช้รูปแบบจำเป็นต้องมีผู้นำชุมชนและตัวแทนชุมชนอย่างน้อย 5 คน และมีกลุ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอยู่บ้างแล้ว

4. โครงสร้างของรูปแบบ รูปแบบมีโครงสร้างด้านเวลา กิจกรรม เนื้อหา และผู้เกี่ยวข้องในแต่ละกิจกรรม

ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมีดังนี้

1. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมีความยืดหยุ่นสามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์และกิจกรรมที่กำหนดไว้ได้

2. ผู้ดำเนินกิจกรรมมีความเข้าใจในรูปแบบและสามารถดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบได้

3. กลุ่มเป้าหมายมีความสนใจและให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี

4. กลุ่มเป้าหมายมีความรู้สอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

5. กลุ่มเป้าหมายมีเจตคติสอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

6. กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมสอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

7. ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ พบว่า ภาพรวมความเหมาะสมของรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีความเหมาะสมในระดับมากเกือบทุกรายการที่ประเมิน

8. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้รูปแบบ พบว่า ผู้ใช้รูปแบบส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

9. ผลการวัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 83.7 มีค่าคะแนนรวมระหว่าง 25 - 42 คะแนน แสดงถึงการมีจิตสำนึกในระดับค่อนข้างมากขึ้นไป ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้คือ ร้อยละ 80

นอกจากนี้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบนั้นไม่มีส่วนใดที่มีผลกระทบต่อหลักการโครงสร้างขั้นตอนของรูปแบบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นแต่อย่างใด จากผลการดังกล่าว สรุปได้ว่า รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และมีประสิทธิภาพเหมาะสมที่จะนำไปใช้สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนได้

ตอนที่ 4 ผลการปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขรูปแบบตามข้อเสนอแนะของกลุ่มผู้นำชุมชน

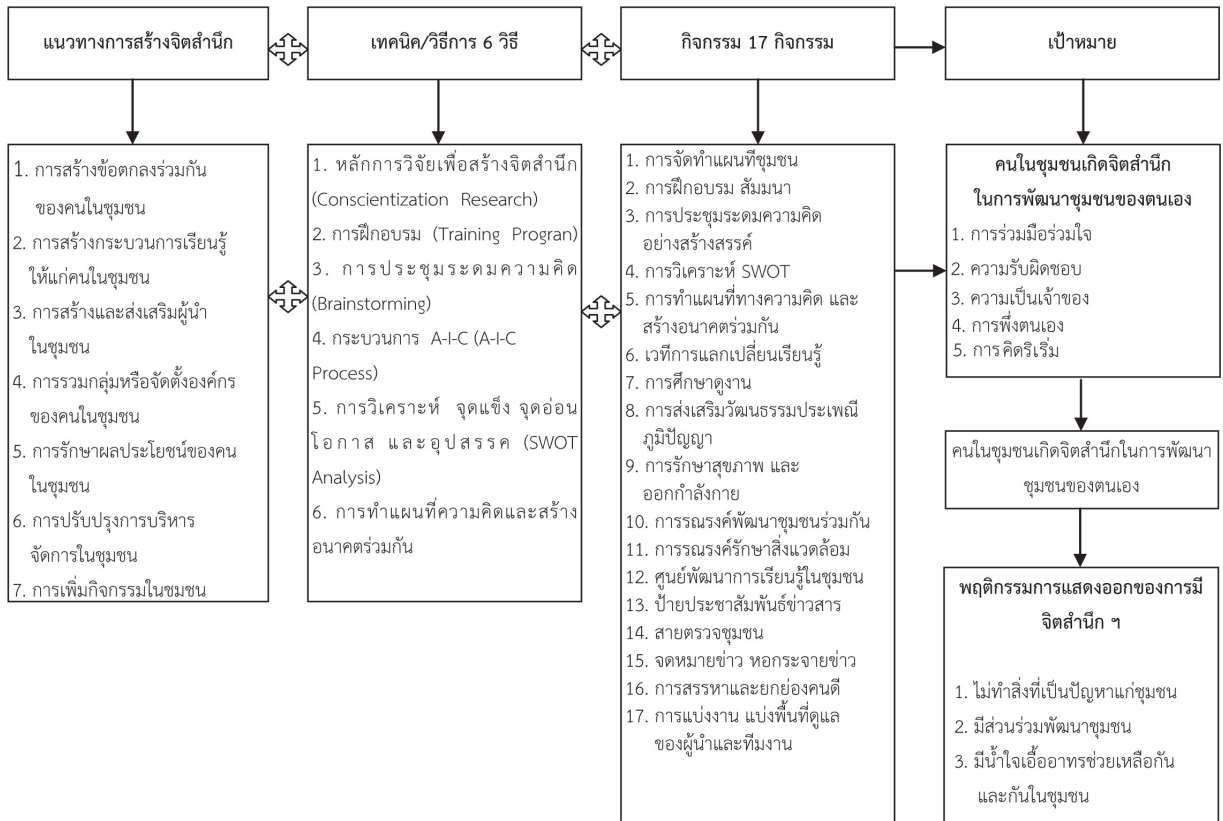
ผู้ทรงคุณวุฒิ และจากการทดลองใช้รูปแบบฯ โดยดำเนินการดังนี้

1. กำหนดเป็นข้อเสนอแนะที่ควรทำวิจัยต่อไปในอนาคต

2. ปรับปรุงถ้อยคำในรูปแบบให้กระชับขึ้น

3. ปรับคำอธิบายเพิ่มในรูปแบบให้เป็นไปตามลักษณะกิจกรรมฯ

4. จัดทำเป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในคู่มือการดำเนินกิจกรรมฯตามรูปแบบ

ภาพที่ 3 รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี ลักษณะที่สำคัญ 3 ลักษณะ 16 พฤติกรรม
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน มี 2 ปัจจัย 11 ด้าน
3. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย แนวทางการสร้างจิตสำนึก 8 แนวทาง เทคนิควิธีการ 6 วิธี และกิจกรรม 17 กิจกรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ ให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีการร่วมมือร่วมใจ ความรับผิดชอบ ความเป็นเจ้าของชุมชน การพึ่งตนเอง และการคิดริเริ่ม

4. ผลการทดลองใช้รูปแบบ พบว่า รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้น สามารถดำเนินการปฏิบัติจริงได้ทุกกิจกรรม
5. ผลการประเมินเพื่อพิจารณาประสิทธิภาพของรูปแบบ
 - 5.1 การประเมินการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเป้าหมายหลังการทดลองใช้รูปแบบ ปรากฏว่า
 - 5.1.1 กลุ่มเป้าหมายมีความรู้สอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น
 - 5.1.2 กลุ่มเป้าหมายมีเจตคติสอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชน

มากขึ้น

5.1.3 กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมสอดคล้องกับหลักการและกระบวนการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

5.2 การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ พบว่า ภาพรวมความเหมาะสมของรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมีความเหมาะสมในระดับมากเกือบทุกรายการที่ประเมิน

5.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้รูปแบบ พบว่า ผู้ใช้รูปแบบส่วนใหญ่ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

5.4 การวัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 83.7 มีค่าคะแนนรวมระหว่าง 25 - 42 คะแนน แสดงถึงการมีจิตสำนึกในระดับค่อนข้างมากขึ้นไป ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้คือ ร้อยละ 80

นอกจากนี้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบนั้นไม่มีส่วนใดที่มีผลกระทบต่อหลักการโครงสร้าง ขั้นตอนของรูปแบบที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นแต่อย่างใด

จากผลการประเมินดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และมีประสิทธิภาพเหมาะที่จะนำไปใช้สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนได้

อภิปรายผล

1. การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน เป็นการดำเนินงานที่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการวางแผนและการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน เพราะข้อมูลที่ได้ศึกษาได้มีความสำคัญ ช่วยทำให้ผู้วิจัยและผู้จัดกิจกรรมเข้าใจถึงความเป็นมาของชุมชนและกลุ่มสมาชิกใน

ชุมชน สามารถกำหนดสิ่งที่เป็นจุดรวมใจ สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจหรือเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมได้ และทำให้เข้าใจถึงสภาพภูมิศาสตร์ ถนน ตรอก ซอกซอย คลอง และสิ่งก่อสร้างสำคัญ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร ทำการแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมหรือทำการสำรวจเรื่องต่าง ๆ และกำหนดเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมที่แตกต่างกันได้

2. สภาพที่เป็นลักษณะของการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนมีความสอดคล้องกันทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ใด ๆ ส่วนใหญ่มีสภาพที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ ชุมชน ประกอบด้วยบุคคลที่อาศัยอยู่นั้นมีความหลากหลาย ทั้งเป็นคนที่ย้ายมาอาศัยในพื้นที่ เรียกว่าเป็นคนถิ่นเดิม และบุคคลที่เข้ามาเพื่ออยู่อาศัยหรือเพื่อประกอบอาชีพ ประกอบกับข้อเท็จจริงที่ว่าคนในชุมชน มีอาชีพที่หลากหลาย จึงก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่หลากหลาย ความรู้สึกสัมพันธ์กับชุมชนในระดับที่ต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตลอดเวลา แต่อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายดังกล่าวกลับปรากฏเหมือนกันในทุกชุมชน เพราะชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะที่เหมือนกัน หรือไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้น สภาพการมีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนจึงมีลักษณะที่คล้ายกัน

3. รูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนตามข้อค้นพบจากการวิจัย พบว่า ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทาง โดยมีเทคนิควิธี 6 เทคนิควิธี ซึ่งในแต่ละเทคนิควิธีจะประกอบด้วยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และข้อค้นพบจากการวิจัยอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการสาระหลัก แต่อาจมีความแตกต่างกันบ้างในถ้อยคำและรูปแบบของ

การนำเสนอ ดังนี้ รัญจวน อินทรกำแหง (2538) ได้สรุปแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกในสังคมว่า จะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝังอบรม สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว และสื่อมวลชน ส่วนประเวศ วะสี (2541) ได้เสนอว่ากลยุทธ์ในการปลูกจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน (Public Consciousness) โดยอาศัยการสนับสนุนจาก 1. ความรักในเพื่อนมนุษย์และแผ่นดิน 2. ความรู้ความเข้าใจ ช่างซึ่ง ตระหนักถึงส่วนรวม และ 3. การสร้างจิตสำนึกต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ เป็นอิสระและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ควรพัฒนาตามความต้องการหรือบริบทที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละชุมชน ดังนั้นการนำรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ จึงควรศึกษารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนให้เข้าใจเป็นอย่างดี เพื่อจะได้ประยุกต์กิจกรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องกับชุมชนที่นำรูปแบบไปใช้

2. การดำเนินกิจกรรมจริงในชุมชน ผู้ดำเนินการจะต้องสังเกตผลสัมฤทธิ์ของแต่ละกิจกรรมและวัตถุประสงค์ที่มีต่อกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม หรือมีผลกระทบในกิจกรรมนั้น ๆ

3. การดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนในแต่ละครั้ง ควรดำเนินการโดยผู้ที่มีความรู้หรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ เป็นอย่างดี และไม่ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อภาพรวมของชุมชนในชุมชน

4. การดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนนั้น อาจดำเนินการทุกกิจกรรมตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน หรืออาจดำเนินการเฉพาะบางกิจกรรม หรืออาจมีกิจกรรมเพิ่มเติมได้ตามความต้องการของชุมชน แต่ควรดำเนินการให้ครบทุกแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน

5. การดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ดังนั้น หน่วยงานที่ต้องการนำรูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนไปใช้ ควรนำเสนอเป็นนโยบายของหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อจะได้เตรียมการในเรื่องงบประมาณ สนับสนุนการดำเนินงานได้อย่างเพียงพอและต่อเนื่องจนสำเร็จ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาความพึงพอใจ ผลสัมฤทธิ์ หรือผลกระทบต่อวิถีชีวิตตามทัศนะของผู้จัดกิจกรรมและชาวบ้านในชุมชน เมื่อได้ทำการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนตามรูปแบบฯ แล้ว

2. ควรมีการวิจัยเพื่อกำหนดตัวชี้วัด (KPI) และเกณฑ์การวัดผลสัมฤทธิ์ในแต่ละแนวทางหรือกิจกรรม และจัดให้มีการวัดระดับจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนเป็นระยะ ๆ ตลอดเวลาที่ทดลองใช้รูปแบบฯ

3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน ทั้งในส่วนของงบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2529). **บ้านกับเมือง**. กรุงเทพฯ: สว่างสรรค์.
- ชาย โพธิ์ลีตา และคณะ. (2543). **การศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ: กรณีศึกษา กรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประเวศ วะสี. (2541). **ประชาคมตำบล**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). **การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (2528). **ประชาธิปไตยแบบธรรมิกสังคมนิยม**. ปาจารย์สาร, 16(6).
- สนธยา พลศรี. (2547). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.